

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України  
Рівненський державний гуманітарний університет

**ФІЛОСОФІЯ.  
ПЕДАГОГІКА.  
СУСПІЛЬСТВО**

**Збірник наукових праць РДГУ**

**Випуск 1**

*Засновано у 2011 році*

Рівне – 2011

УДК 1+37+316.3  
ББК 87+74+60  
Ф-561

**Рецензенти:** **Закович М.М.** – д. філос. н., професор кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова;

**Лісова С.В.** – д. пед. н., професор, директор Інституту педагогічної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, дійсний член АПСН;

**Троян С.С.** – д. і. н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету

Ф-561 **Філософія. Педагогіка. Суспільство :** Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 1. – Рівне : видавець О. Зень, 2011. – 319 с.

**ISBN 978-617-601-024-1**

*Концепція збірника базується на науковій актуалізації методологічних засад гуманітарного знання і висвітленні духовно-практичного потенціалу наук про людину і суспільство. Розрахований на фахівців гуманітарних і соціально-політичних наук.*

УДК 1+37+316.3  
ББК 87+74+60

**ISBN 978-617-601-024-1**

© Рівненський державний  
гуманітарний університет, 2011

### **Головний редактор:**

**Шугасва Л. М.** – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

### **Редакційна колегія:**

**Булига І. І.** – к. філос. н., доцент кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету (відповідальний редактор);

**Вербець В. В.** – д. пед. н., професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

**Гон М. М.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету;

**Докаш В. І.** – д. філос. н., професор, завідувач кафедри соціології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

**Дем'янюк Т. Д.** – к. пед. н., професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

**Дичківська І. М.** – к. пед. н., професор кафедри педагогіки і психології (дошкільної) Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН (відповідальний редактор);

**Жилюк С. І.** – д. і. н., професор, завідувач кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія»

**Литвиненко С. А.** – д. пед. н., професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

**Малафійк І. В.** – д. пед. н., професор, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;

**Павелків Р. В.** – д. псих. н., професор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології, директор Інституту психології та педагогіки, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи Рівненського державного гуманітарного університету, академік Академії наук Вищої школи України;

**Пальчевський С. С.** – д. пед. н., професор кафедри загальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету;

**Петренко О. Б.** – д. пед. н., професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

**Поніманська Т. І.** – к. пед. н., професор, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної), проректор з наукової роботи Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;

**Постоловський Р. М.** – к. і. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, член-кореспондент АПСН;

**Саух П. Ю.** – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, ректор Житомирського державного університету імені Івана Франка, академік Академії наук Вищої школи України;

**Стоколос Н. Г.** – д. і. н., професор, завідувач кафедри філософії і соціальних наук Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету;

**Швецова-Водка Г. М.** – д. і. н., професор кафедри бібліотечознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету;

**Яроцький П. Л.** – д. філос. н., професор, головний науковий спеціаліст Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

Друкується за рішенням Вченої ради  
Рівненського державного гуманітарного університету  
Протокол № 10 від 27 травня 2011 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію  
друкованого засобу масової інформації:  
Серія KB № 17745-6595P

Адреса редакції: кафедра філософії,  
Рівненський державний гуманітарний університет,  
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027

## ЗМІСТ

### Філософія

<i>Гур'янова І. Е.</i>	<b>9</b>	Принцип об'єктивності історії та історичного в пізнанні соціальних явищ
<i>Заглинська Л. В.</i>	<b>22</b>	Філософія економіки ХХ ст. в контексті сучасних соціально-економічних трансформацій
<i>Коберник Н. І.</i>	<b>35</b>	Феномен Кирила і Мефодія: культурно-релігійний аспект
<i>Шугаєва Л. М.</i>	<b>46</b>	Ідейно-світоглядна трансформація православного сектантства в Україні
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.</i>	<b>54</b>	Глобалізація та іслам
<i>Шевчук К. С.</i>	<b>64</b>	Основні аспекти теорії цінності Романа Інгардена
<i>Шевчук Д. М.</i>	<b>76</b>	Постмодерні виміри політичної філософії

### Педагогіка

<i>Безкорвайна О. В.</i>	<b>90</b>	Проблема особистісного самоствердження в педагогічних дослідженнях
--------------------------	-----------	--

<i>Генсіцька- Антонюк Н. О.</i>	<b>102</b>	Роль системи освіти у формуванні гендерної ідентичності особистості
<i>Гудовсек О. А.</i>	<b>110</b>	Естетичне виховання в філософському ракурсі (історичний аспект)
<i>Дем'янюк Т. Д.</i>	<b>120</b>	Теоретико-методологічні засади формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця
<i>Дичківська І. М.</i>	<b>129</b>	Інноваційні підходи у побудові виховного простору школи Саммерхілл
<i>Кособуцька Г. П.</i>	<b>141</b>	Діалогічний рівень підготовки майбутнього педагога: теоретико-методологічні основи
<i>Петренко О. Б.</i>	<b>154</b>	Гене́за гендерного підходу до освіти у контексті української філософської думки
<i>Поніманська Т. І.</i>	<b>165</b>	Гуманізм як ціннісна характеристика педагогічної діяльності
<i>Пироженко Л. В.</i>	<b>176</b>	Проблеми підручникотворення у період реформування змісту загальноосвітньої школи (1964-1976 рр.)
<i>Рицька Н. Ф.</i>	<b>186</b>	Педагогічні аспекти гендерного виховання молодших школярів

<i>Сорочинська Т. А.</i>	<b>195</b>	Становлення професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах Рівненщини (1939-1941 рр.)
<i>Тимочко І. Б.</i>	<b>206</b>	Особливості організації напрямів просвітницької діяльності православних братств Волинської губернії
<i>Ціпан Т. С.</i>	<b>217</b>	Формування громадянськості у підлітків в умовах дитячо-юнацьких об'єднань

### Суспільство

<i>Булига І. І.</i>	<b>228</b>	Релігійно-церковне життя Волині у контексті політичних трансформацій (1939-1941 рр.)
<i>Ворон О. П.</i>	<b>238</b>	Місіонерська діяльність Римокатолицької церкви в умовах незалежності української держави
<i>Гон М. М.</i>	<b>250</b>	Забезпечення прав етнічних меншин у Другій Речі Посполитій
<i>Дубей В. І.</i>	<b>262</b>	Правові засади співпраці України з ЄС у галузі міжнародних автомобільних перевезень

<i>Жилюк С. І.</i>	<b>272</b>	Роль духовенства Волині–Житомирщини у соборному русі 1920-х рр.
<i>Мишков В. Я.</i>	<b>286</b>	Діяльність митрополита Адріана (Четвергова) в контексті модернізації Російської Старообрядницької православної Церкви
<i>Слесаренко А. В.</i>	<b>296</b>	Чеський андеграунд 70–80-х років ХХ ст.: історико-культурний аналіз
<i>Шеретюк Р. М.</i>	<b>305</b>	Окремі аспекти конверсії греко-уніатів Правобережної України до римо-католицизму наприкінці ХVІІІ ст.



**Список використаних джерел і літератури**

1. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К. : Товариство «Знання»України, 1991. – 240 с.
2. Коллінгвуд Р. Дж. Ідея історії. Автобіографія / Р. Дж. Коллінгвуд. – М. : Наука, 1980. – 486 с.
3. Ле Гофф Жак. С небес на землю / Жак Ле Гофф // Одиссей. Человек в історії. – М. : Наука, 1991. – С. 25–44.
4. Ле Гофф Жак. Цивілізація середньовікового Запада / Жак Ле Гофф. – М. : Издательская группа Прогресс. Прогресс-академія, 1992. – 376 с.
5. Ницше Ф. О пользе и вреде історії для життя // Ф. Ницше. Так говорив Заратустра. – М. : Эксмо; СПб. : Мидгард, 2006. – 1024 с.
6. Поппер К. Логіка і прост научного знання // Садовський В. Н. Логіко-методологічна концепція Карла Поппера. (Вступительна стаття). – М. : «Прогресс», 1983. – С. 5–32.
7. Світоглядно-методологічні інновації в західно-європейській філософії / Ситниченко Л. А. Методологічні зрушення в сучасній соціальній філософії. – К. : Український Центр духовної культури, 1992. – С. 260–292.
8. Christian D. Maps of time. An introduction to Big history / D. Christian. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 2004. – 668 p.

УДК 33.000.141

**Заглинська Л. В.**

**ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ ХХ СТ. В КОНТЕКСТІ  
СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ  
ТРАНСФОРМАЦІЙ**

*В статті аналізуються філософські аспекти окремих економічних концепцій ХХ ст. та їх вплив на еволюцію економічних систем.*

**Ключові слова:** філософія економіки, філософія господарства, економічні системи, філософсько-економічні концепції, економічна парадигма.

*В статтє анализируются философские аспекты некоторых экономических концепций XX ст. и их влияние на эволюцию экономических систем.*

**Ключевые слова:** философия экономики, философия хозяйства, экономическая система, философско-экономические концепции, экономическая парадигма.

*In the article it is analysis of philosophy aspects of some economic conception XX century and them influence in the evolution economic systems.*

**Key words:** philosophy economic, philosophy economy, economic systems, philosophy-economic conception, economic paradigm.

**Актуальність** винесених на розгляд питань визначається тим, що сучасна епоха успадкувала від минулого ХХ ст. багато проблем філософсько-економічного порядку. Як і в ХХ ст., нині на перебіг світового суспільного розвитку вирішальний вплив мають грандіозні соціально-економічні потрясіння. Гучно заявляють про себе процеси глобалізації, екологічні проблеми, стрімкий розвиток інформаційних технологій, руйнівні геополітичні та техногенні катастрофи, глибокі соціально-економічні зрушення. Всебічний аналіз розвитку суспільної думки минулого століття, перш за все, його філософсько-економічного напрямку стає все більш актуальним.

**Метою статті** є аналіз філософії економіки у вузькому і широкому розуміння слова, окремих філософсько-економічних концепцій ХХ ст. та їх вплив на формування нової філософсько-економічної парадигми на етапі стрімкої трансформації економічних систем.

**Методологічною базою статті** є аналіз і синтезоване осмислення філософсько-економічних концепцій ХХ ст., факторів, що впливали на їх еволюцію та зміну філософсько-економічної парадигми.

**Виклад основного матеріалу.** Філософія економіки – це сукупність принципів, тобто складових побудови найефективнішої

і найстабільнішої економічної системи. Основними складовими побудови економічної системи є: тип і форма власності; спосіб досягнення рівноваги, збалансованості економіки; спосіб розподілу виготовлених життєвих благ і т. ін. У вузькому розумінні філософія економіки може бути зведена до поглядів відомих філософів та економістів різних історичних епох на роль і значення економіки в житті суспільства, філософського осмислення ними економічної форми соціального буття. В широкому розумінні – це розділ філософських знань, основною проблематикою якого є зміст і закономірності розвитку економіки. Це передбачає по-перше, вирішення онтологічного завдання, що пов'язане з осмисленням економічного буття в його розвитку, зміною форм і змісту; по-друге, вирішення епістемологічного завдання, пов'язаного з розвитком економічних знань; по-третє, вирішення аксіологічного завдання, пов'язаного з етикою економічної діяльності.

В аналітичній економії існують три основні філософії економіки – класична, кейнсіанська та марксистська, кожна з яких має численні розгалуження.

Витоки класичної філософії аналітичної економії знаходимо в працях А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Мілля та інших. Нині цю філософію економіки прийнято називати лібералізмом. Прихильники лібералізму вважають, що ефективною є лише приватна власність, усі інші форми власності мало результативні, а ринковий механізм збалансовує національну економіку і створює найкращі умови для економічного зростання. Адепти лібералізму твердять, що ринкова економічна система сама собою прямує до стабільності. Щодо збурень, які виникають в економіці, то це результат зовнішнього, здебільшого державного втручання в економіку. Послідовники цієї філософії економіки виступають проти державного регулювання економіки, яке, на їхню думку, порушує нормальний господарський розвиток. Наприклад, з ухваленням закону про мінімальну зарплату, регулюванням цін на соціально-значущі товари – уряд посилює негнучкість цін і зарплати, порушуючи тим самим механізм передачі інформації. На думку лібералів ринковий механізм спроможний забезпечити макроекономічну збалансованість і стабільність, а централізоване державне регулювання, навпаки, є бюрократичним, неефективним і

стримує індивідуальну ініціативу та порушує свободу людини. Прихильники ліберальної філософії економіки вважають, що ринок забезпечує справедливий розподіл доходів. Виступають проти перерозподілу доходів через систему податків, трансферів бідним родинам, бо це, на їх думку, підриває стимули до напруженої праці, а отже, зменшує обсяг національного виробництва й доходу. Максимально, що може прийняти суспільство у сфері перерозподілу доходів – це пенсії для людей похилого віку та допомогу з безробіття. Отже, для прихильників філософії лібералізму ефективність економіки важливіша за рівність.

Кейнсіанська філософія економіки пов'язана з іменем Джона Мейнарда Кейнса. Його праця «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936 р.) здійснила революцію в макроекономічному аналізі та макроекономічній координації. Філософія економіки Кейнса знайшла своє застосування на практиці в економічних програмах і в практичних заходах економічної політики. Кейнс виходив з того, що приватна власність є високоефективною і національна економіка має ґрунтуватися саме на ній. Разом з тим, він вважав, що ефективними є й інші форми власності, зокрема, державна. Тому він висловлювався за змішану економіку, в якій співіснують різні сектори.

Стрижнем кейнсіанської філософії економіки є те, що ринкова система не має автоматичного механізму, який забезпечує повну зайнятість ресурсів. Він довів, що спад може легко перейти в глибоку і затяжну депресію, в якій економіка держави може перебувати багато років. Кейнс обґрунтував неминучість державного регулювання економіки. Його основна рекомендація урядові, яка всіх вразила у той час, полягала в необхідності збільшення видатків, стимулювання виробництва і повернення безробітних на робочі місця. Кейнсіанці вважають, що обсяг національного виробництва і зайнятості визначаються чинниками попиту, тому необхідно розширювати сукупний попит, одним з напрямків збільшення якого є перерозподіл доходів в інтересах соціальних груп, що отримують найнижчі доходи. Таким чином, кейнсіанська філософія економіки акцентована на необхідності компромісу між рівністю та ефективністю. Кейнсіанство стало методологічною основою патерналізму (дирижизму).

Філософи-мислителі завжди мріяли про досконаліше суспільство. Республіка Платона, утопія Томаса Мора чи комунізм Карла Маркса були в свій час серед найвпливовіших уявлень про справедливе суспільство. Згідно з марксистською філософією економіки, всі економічні системи, які ґрунтуються на товарній формі виробництва і приватній власності, є неефективними, несправедливими, втіленням хаосу і нерівності. Марксисти твердять, що ринковий механізм унаслідок його слабін неспроможний збалансувати національну економіку. Ринкове регулювання, на їх думку, індукує економічні цикли і кризи, які руйнують всю економічну систему. В цих умовах найефективніша організація економіки – це централізоване державне управління, в якому організацію національної економіки забезпечує багаторівнева державна ієрархія. Марксисты обстоюють зрівняльний розподіл, рівність економічного становища людей. Марксизм, як філософсько-економічна концепція, був популярним аж до кінця ХХ ст.

В історії філософії економіки особливе місце посідає Альфред Маршалл. Його філософію можна віднести до пізнього позитивізму, а піком наукового досягнення працю «Принципи економікс» (1890 р.). Вважається, що на царині філософії економічної теорії Маршалл не мав собі рівних. Він довгі роки викладав філософію, логіку, етику. Його вищезначена праця лягла в основу західної освіти аж до 40-х років ХХ ст. Довготривалість такого впливу пов'язують з компромісними поєднаннями в своїй теорії поглядів як представників класичної політекономії в особі А. Сміта і Д. Рікардо, так і представників маржиналістського напрямку, зокрема «австрійської школи». Не вдаючись в подробиці його економічних поглядів, зауважимо лише, що до незаперечних досягнень Маршалла як філософа економічної теорії, треба віднести: синтез емпіризму з раціоналізмом; градуалістичний метод, згідно якого на перший погляд протилежні сторони можна об'єднати за допомогою поступового пошагового процесу; чітке виокремлення специфіки економічних явищ як таких, що мають грошовий вимір. Неокласичний напрям, засновником якого вважається А. Маршалл (1842–1924), виявився найпродуктивнішим. На зламі ХІХ–ХХ ст. економічній науці стали відомі імена таких видатних

вчених-неокласиків як Л. Вальрас, В. Парето, К. Менгер, Є. Бем-Баверк, Ф. Візер, А. Пігу та інші. Ними було остаточно сформовано принципи граничної корисності та розвинуто складову аналітичної економії, яку нині називають мікроекономікою.

Неолібералізм як напрям філософії економіки збагатили представники австро-американської школи Ф. Гайєк, Л. Мізес, В. Ойкен та інші. Головним стрижнем концепції «соціального ринкового господарства» є обґрунтування необхідності вільної господарської діяльності, без надмірної зарегульованості національної економіки. Погляди економістів цього напрямку були особливо популярними після Другої світової війни в країнах західної Європи, зокрема, у Німеччині.

В 70-х роках ХХ ст. відновлюється чергова хвиля популярності неокласицизму. Особливо популярним стає філософія монетаризму, яку заснували представники чиказької школи на чолі з М. Фрідменом. Всесвітню славу він здобув завдяки розробці сучасної кількісної теорії грошей. На відміну від представників неоліберального напрямку, які захищають ринок з ідеологічних і моральних позицій, він захищає його з утилітарних міркувань. Він є автором статті «Методологія позитивної економічної науки» (1953 р.), яка привнесла в економіку постпозитивізм К. Поппера. Вчений висловився про актуальність філософії економічної науки наступним чином: «Всебічне поверхнєве знайомство з предметом економічної теорії породжує презирство до спеціальних знань про неї ... Суспільствознавці більше за інших вчених потребують того, щоб розуміти методологію, що використовують» [11]. Отже, філософські позиції М. Фрідмена зводяться до принципів теоретичної відносності і зростання наукового знання. В той час як Кейнс не дав чіткого опису використаного ним філософського методу, М. Фрідмен перевів філософію економіки в площину постпозитивізму. Разом з тим, він зіткнувся з суттєвими труднощами в інтерпретації реалістичності і можливості експериментальної перевірки теоретичних положень.

В сучасних умовах поряд з монетаризмом впливовими напрямками є теорія раціональних сподівань та економіка пропозиції.

В 60–70-х рр. ХХ ст. в аналітичній економії еволюціонував інституційно-соціальний напрям (засновник Т. Веблен), представники якого критикують усі традиційні школи за відрив їхнього аналізу від соціальних проблем і обґрунтовують необхідність соціологізації економічної науки. В останнє десятиліття ХХ ст. зростає роль неоінституціоналізму, який надає особливого значення ролі трансакційних витрат, формулює нове місце прав власності у функціонуванні національної економіки [6; 7].

Таким чином, розглянуті вище економіко-філософські концепції стали в ХХ ст. базою для таких напрямків економічної політики, як економічний лібералізм, економічний дирижизм (патерналізм), неолібералізм.

Нинішня епоха ввібрала в себе досвід і проблеми минулого століття. На початку ХХІ ст. гучно заявляють про себе процеси глобалізації, екологічні проблеми, стрімкий розвиток інформаційних технологій, нечувані геополітичні катастрофи, непередбачувані соціальні потрясіння. Філософсько-економічні концепції минулого ХХ ст. залишаються актуальними. Разом з тим, в яскравій мозаїці великої кількості течій, шкіл, імен важко віднайти основні, ключові. Тут можливі різні підходи. Виберемо такий, що дозволяє прослідкувати активізацію інтересу філософів до економічних процесів в їх взаємозв'язку з іншими соціальними відносинами. Цікавим в цьому плані є прагнення до системного, комплексного аналізу, який проявився в оригінальній ідеї російського вченого О. О. Богданова (1873–1928) про створення загальної організаційної науки – тектології [1]. Вклад цього вченого з низки причин замовчувався і нині майже забутий. Але разом з тим, тектологія як наука про загальні закони організації багато в чому попередила теорію організації – кібернетику, засновником якої вважають американського математика Норберта Вінера (1894–1964). Певною мірою тектологія стала попередницею синергетики (70-ті рр. ХХ ст.) як сучасного міждисциплінарного напрямку наукових досліджень про загальні закономірності і принципи самоорганізації в технічних, економічних, соціальних та інших системах.

О. О. Богданов (справжнє прізвище Малиновський, інші псевдоніми – Максимов, Рядовой, Вернер) (1873–1928) – філософ,

економіст, літератор, лікар, політичний діяч. Він був виключений з Московського університету (1894 р) як учасник політичного опозиційного руху і відправлений на заслання. Пізніше закінчив медичний факультет Харківського університету. Активний учасник соціал-демократичного руху, один з небагатьох, хто відкрито дискутував з В. І. Леніним з теоретичних питань. В 1909 р. він був виключений з рядів більшовиків. Після 1917 р. викладав економіку у Московському університеті. Був одним з організаторів «Пролеткульту» написав відомі утопічні романи «Красная звезда» та «Инженер Мэнни». Після 1921 р. зосередився на природничо-наукових дослідженнях в галузі гематології та геронтології, створив і очолив перший в світі Інститут переливання крові. В 1928 р. в результаті проведеного на собі експерименту О. О. Богданов помер.

Як філософ О. О. Богданов створює самостійну оригінальну концепцію – «емпіріомонізм», який цілком можливо поставити в один ряд з емпіріокритицизмом, енергетизмом, прагматизмом, конвенціоналізмом та іншими філософськими течіями ХХ ст. Головним у філософії, по Богданову, є дослідження людського досвіду (як психічного так і фізичного) в його багатоманітності. За такого підходу філософія «є найвища пізнавальна систематизація досвіду. Тому її основні поняття повинні охоплювати всю систему досвіду. В той же час, як систематизація, філософія неминуче прагне охопити весь свій зміст в одних і тих же формах мислення, в одних і тих же основних (граничних) поняттях» [2, с. 53].

Богданов відштовхувався від філософії марксизму, але його трактовка філософського вчення Маркса значно відрізняється як від позиції Ф. Енгельса так і від позиції В. І. Леніна. Власне, створення емпіріомонізму як філософської концепції людського досвіду в його різноманітті базується на двох основних методах: марксистського принципу соціальної філософії: «суспільне буття визначає суспільну свідомість», та загально-організаційній позиції, яка передбачає, що «будь-яка людська діяльність об'єктивно є такою, що організує або дезорганізує. Це означає: будь-яку людську діяльність – технічну, суспільну, пізнавальну, художню – можна розглядати як деякий матеріал організаційного досвіду і досліджувати з організаційної точки зору» [1, с. 29].



Впродовж всього змісту «Емпіріомонізму» червоною лінією проходить співвідношення ідеалу життя і ідеалу пізнання. Ідеал життя для Богданова – це майбутнє суспільство соціальної справедливості. Щодо ідеалу пізнання, то тут він виходив з принципу єдності практики і пізнання та нерозривності зв'язку між ними.

Цілком оригінальним є розуміння Богдановим співвідношення філософії і ідеології. Філософія, на його думку, це одна з форм ідеології, це сукупність форм суспільної свідомості і близьких до неї понять, це сфера духовного життя суспільства. Економічна наука відчуває на собі вплив ідеології. Богданов пояснює, що в епоху класової боротьби ідеологія виходить на перший план для тих класів, що розвиваються, оскільки «мова йде про згуртування та об'єднання розрізнених сил... з метою захисту своїх інтересів і соціального положення». Майже через десять років після емпіріомонізму Богданов переходить до нового етапу наукової творчості, створює загальну організаційну науку – тектологію. Вона будується саме як наука, а не як філософська концепція. Як відмічав М. І. Бухарін, у якого, до речі, є блискучі розробки з історії науки, тектологію можна розглядати, як «оригінальну спробу подолати філософію». Разом з тим не слід спрощено розуміти тектологію як заперечення філософії. Тектологія як організаційна наука, на думку Богданова, слугує загальною ланкою, що поєднує різні галузі знань: філософію, логіку, економіку, етику, теорії права, теорії мистецтва і т.д. Економікою Богданов займається особливо ретельно. Він пише «Краткий курс экономической науки» (1917), згодом «Введение в политическую экономию в вопросах и ответах» (1918). Але головна увага зосереджується на розробці тектології. Предметом її є організаційна діяльність в природі та суспільстві; мета – систематизація організаційного досвіду; методи – індуктивні і тектолого-дедуктивні. Важлива особливість тектології – це емпірична наука. На відміну від традиційної науки в тектології предметом дослідження є не речі, властивості, процеси, а відносини, причому організаційні, інваріантні відносно форм руху матерії і духу. Тектологія стала першою в ХХ ст. міждисциплінарною наукою, що спричинила виникнення і

розвиток більш ніж 50 міждисциплінарних системних наук і теорій. Вони стали базою утворення інформаційної цивілізації ХХІ ст. Низка положень текстологічної науки О. О. Богданова ефективно працюють і сьогодні в економічній сфері. Взяти, наприклад, хоча б популярну еволюційну економічну теорію, проблему інновацій, яку детально розглядає Й. Шумпетер в своїй праці «Теорія економічного розвитку» [13, с. 82]. Звичайно, далеко не всі відкриття і розробки майже столітньої давнини є актуальними і прийнятними для сучасних економічних реалій. Цінність вчення Богданова в тому, що він дав відповідь на потребу у розробці нового стилю наукового мислення, на необхідність пошуку нової парадигми. Більшість сучасних філософів та економістів вважають, що необхідність нової філософсько-економічної парадигми сучасних перехідних, трансформаційних процесів в світовій економіці цілком визріла і перезріла. Величезний науковий спадок, що включає текстологію Богданова, може серйозно допомогти науковцям.

Неоцінений внесок у філософію економіки зробив С. М. Булгаков (1871–1944) – філософ, богослов, економіст, релігійний і громадський діяч. Закінчив Московський університет по кафедрі політичної економії і статистики. Спочатку був прихильником марксизму, а потім перейшов до релігійно-філософської проблематики. Свою світоглядну позицію називав «релігійним матеріалізмом». В 1922 р. був висланий за кордон разом з групою діячів науки і культури, які не прийняли революцію. Помер в Парижі в 1944 р. на посаді ректора і професора кафедри догматичного богослов'я Православного Богословського інституту. Однією з головних філософсько-економічних праць Булгакова С. М. є «Філософія господарства» (1912), яка була захищена як докторська дисертація в Московському університеті. Філософія господарства постає філософським, світоглядним, методологічним осмисленням проблем економіки у взаємозв'язку з формами духовного життя суспільства. Булгаков піддає критиці обмеженість підходів економічного матеріалізму, економічного прагматизму, економічного детермінізму, які заважають досягненню високих морально-духовних цілей людського буття. У «Філософії

господарства» не розглядаються спеціально конкретні категорії економічної теорії (капітал, гроші, ціна і т. д.), а виділяється саме філософський аспект, аналізуються світоглядні і методологічні положення економічної теорії, яка піднімається до рівня філософії – цілісної філософії господарства. Економічним проблемам тут надається філософське тлумачення [3]. Булгаков прагне вийти за економічні рамки, розглядає світоглядні, релігійні, соціально-політичні передумови теорії господарства. Йому властиві ідеї філософії космізму, які започаткував Н. Ф. Федоров. Як стверджує, Булгаков господарство – це боротьба людства із стихійними силами природи з метою захисту і розвитку життя, підкорення і олюднення природи, перетворення її в потенційний людський організм. Зміст господарського процесу він намагався виразити як прагнення перетворити мертву матерію, що діє з механічною необхідністю, в живе тіло з його органічною цілеспрямованістю. Він вживає термін «олюднення природи». Господарство Булгаков розглядає і в есхатологічному плані (есхатологія – релігійне вчення про кінцеві долі світу і людини про цілі космосу і історії, про їх кінець і що за цим слідує) [3].

На межі ХХ–ХХІ ст. в епоху економічної смуги відроджується інтерес до комплексного аналізу проблем взаємозв'язку економіки з іншими соціальними та духовними формами життя. В зв'язку з цим слід особливо відзначити школу філософії господарства Ю. М. Осипова (Росія). Цей вчений розрізняє філософію економіки і філософію господарства: філософія господарства дозволяє бачити предмет ширше і глибше, ніж філософія економіки. Остання замикається на технологічно-операційній тематиці, оскільки для економіки найважливішим є прагматичний цілеспрямований розрахунок. Актуальність філософії господарювання, на думку Ю. М. Осипова, визначається необхідністю дати відповіді на питання-виклики сучасності; дати паростки новим парадигмальним рішенням; необхідністю критичної оцінки сучасних модерністських тенденцій в економічній науці [7]. Особливо актуальним це є в світлі загальної дегуманізації і технологізації культури і науки, мови і способу мислення. Наведені вище теорії Богданова О. О., Булгакова С. М., Осипова Ю. М. багато в чому перетинаються з інституціональною

теорією, яка базується на взаємозв'язку філософії, економіки, психології, права і т. д.

Нині стають все більш популярними напрямки етичної та екологічної економії. В свій час український економіст С. Подолинський (1850–1891) заснував екологічну парадигму аналітичної економіки. Він стверджував, що за допомогою організованої людської праці можна гармонізувати взаємини суспільства й природи, уникнути енергетичної кризи. Взаємозв'язок економіки і екології ми знаходимо також у творчості сучасного німецько-американського філософа Вітторіо Хьосле (нар. 1960 р.). Як один з провідних представників комунікативної практичної філософії, він багато уваги приділяє філософським питанням екології, аналізу основних причин сучасної екологічної кризи, його етичних, політичних та інших наслідків. Хьосле вважає, що причиною експлуатації природи є не форма і тип власності, а менталітет людей. Він рекомендує створити екологічно-соціальне ринкове господарство як єдино-можливе в умовах глобальних екологічних викликів [7; 10]. Вчений стверджує, що при сучасній соціально-національній структурі світового господарства примирення в середині країни може бути досягнуто за рахунок експлуатації природи і країн «третього світу», а значить ціною подальшого загострення екологічної кризи. Які ж умови потрібно створити, щоб попередити руйнування довкілля? Хьосле стверджує, що це економічні методи, зокрема система екологічних податків, заміна поліцейсько-правових заходів охорони природи – ринковими, створення нових екотехнологій. Створення екологічно-соціальної ринкової економіки буде означати, на його думку, величезний прогрес по відношенню до соціальної ринкової економіки, якою остання себе виявила в порівнянні з ліберальною економікою XIX ст.

**Висновки і перспективи досліджень.** Як бачимо, багато питань філософії економіки так чи інакше стосуються складних і суперечливих процесів глобалізації. Початок XXI ст. пов'язаний з посиленням нестійкості світогосподарського розвитку та масштабними посткомуністичними перетвореннями. Пошук ефективного напрямку соціально-економічного розвитку українського суспільства на нинішньому етапі загострив проблему

виявлення теоретико-методологічної перспективи для вирішення складних питань, пов'язаних з реальною динамікою та інституційним різноманіттям існуючої економічної реальності.

В межах даної статті важко охопити всю палітру філософсько-економічних поглядів, що вплинули на формування панівної соціально-економічної парадигми ХХ ст. Разом з тим, розглянуті теорії залишаються актуальними в контексті вибору оптимальної моделі соціально-економічного розвитку нашої держави. Оскільки не існує єдиної уніфікованої матриці соціально-економічних перетворень, особливо корисною є філософсько-економічна, теоретична спадщина ХХ ст. та врахування її головних положень при побудові сучасної філософсько-економічної парадигми.

#### **Список використаних джерел і літератури**

1. Богданов А. А. Тектология. Всеобщая организационная наука / А. А. Богданов. – М. : Финансы, 2003. – 496 с.
2. Богданов А. А. Философия современного естествоиспытателя / А. А. Богданов / Очерки философии коллективизма : [Сб. статей]. – СПб, 1909. – 403 с.
3. Булгаков С. Н. Философия хозяйства / С. Н. Булгаков. – М. : Наука, 1990. – 603 с.
4. Гальчинський А. Лібералізм – еволюційні трансформації / А. Гальчинський // Економіка України. – № 6. – 2010. – С. 23–34.
5. Геєць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України / В. Геєць // Економіка України. – № 3. – 2010. – С. 4–20.
6. Экономическая модель Запада. Современная экономическая модель / Ред.: Афанасьева В. С, Энтова Р. М. – М. : Прогрес, 1981. – 512 с.
7. История и философия экономики. – М., 2010. – 662 с.
8. Осипов Ю. М. Значение философии хозяйства С. Н. Булгакова для современной экономической теории / Ю. М. Осипов // Преодоление временем: По материалам междунар. науч. конф. посвящ. творческому наследию С. Н. Булгакова. М. : МГУ, 1998. – 560 с.

9. Панарин О. С. Искушение глобализмом / О. С. Пинприн. – М. : Русский Национальный Фонд, 2000. – 416 с.
10. Хьосле В. Философия и экология / В. Хьосле / Серия Философы современного мира. Лекции в Институте философии РАН [перевод с немец]. – М. : Наука. – 1994. – 192 с.
11. Фрідмен М. Методологія позитивної економічної науки. М.,1996. – С.48–49.
12. Шимаї М. Виклики для посткризової глобальної системи / М. Шимаї // Економіка України. – № 4. – 2010. – С. 22–29.
13. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 355 с.

УДК 2+008(477)

**Коберник Н. І.**

### **ФЕНОМЕН КИРИЛА І МЕФОДІЯ: КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ**

*У статті аналізується культурно–релігієзнавчий аспект місіонерської діяльності слов'янських апостолів – Кирила і Мефодія. Автор спробувала визначити основні особливості і наслідки їх діяльності серед слов'ян.*

**Ключові слова:** *християнство, слов'янський обряд, візантійський обряд, латинський обряд, релігія, місіонерська діяльність, солунські брати.*

*Коберник Н. И. Феномен Кирилла и Мефодия: культурно-религиозный аспект*

*В статье анализируется культурно-религиоведческий аспект миссионерской деятельности славянских апостолов – Кирилла и Мефодия. Автор попробовала определить основные особенности и результаты деятельности среди славян.*

**Ключевые слова:** *християнство, славянський обряд, візантійський обряд, латинський обряд, релігія, місіонерська діяльність, солунські братія.*

*The article analyses the religious aspect of the missionary activities of Slavic apostles – Cyril and Methodius. The author tried to*